

Այունյաց երկիր

Գինը 100 դրամ:

ՈՒՐԱԹ
15 ՀՈՒՆՎԱԿ 2012Թ

№ 15 (256)

www.syuniacyerkir.am

**Օրինանքս՝
անցավորաց,
Մաղթանքս նորերին
ասեմ:**
ՀԱՍՈՍԱՅՅԱՆ

ԳՈՐԾԱՐԿՎԵՑ ՃՈՃՎՈՂ ԿԱՍՈՒԻՉԸ

Լուսանկար: Կ. Յոնիսյան/միայնի

Հին Խնձորեսկ՝ Ժայռաբերդ ու սիրաբերդ, զինվոր ու հնձվոր, հուշերի երթ ու անթեղված կարոտ

2012թ. հունիսի 9-ին գործարկվեց Հին Խնձորեսկի երկու ձորափը (Ղանդունց նովն ու Ներքին թաղը) իրար միացնող 160մ երկարությամբ կամուրջը, որի առթիվ տեղի ունեցավ տոնախմբություն: Խնձորեսկի գործարար Ժորա Ալեք-

սանյանի մտքով ու ջանքով կառուցված կամրջի բացման արարողությանը մասնակցում էին հարյուրավոր գյուղաբնակներ եւ հյուրեր, ինչպես եւ հանրապետության կառավարության ներկայացուցիչներ: Ճոճվող կամրջի խորհրդանշական

ժապավենը կտրեցին Սյունիքի մարզպետ Սուրեն Խաչատրյանն ու Ժորա Ալեքսանյանը:

Ճոճվող կամրջի, «Մինա» հյուրանոցի եւ Հին Խնձորեսկի մասին պատմող նյութերը՝ համարի 2-րդ, 15-րդ եւ 16-րդ էջերում:

ԺՈՐԱ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ. «Ծրագրեր շատ կան, սակայն մենակ իրագործելը դժվար կլինի»

Հարցազրույց Հին Խնձորեսկի ճոճվող կամրջի հեղինակ եւ կառուցող Ժորա Ալեքսանյանի հետ

– Պարոն Ալեքսանյան, պատմե՛ք, խնդրեմ, թե ինչպես հղացավ Հին Խնձորեսկում ճոճվող կամուրջ կառուցելու գաղափարը:

– 1954-67 թվականներին Հին Խնձորեսկը տեղափոխվեց քիչ վերեւ գտնվող հարթավայր՝ ներկայիս Խնձորեսկի տարածք: Բնակիչները քանդեցին եւ տարան հին գյուղի տների քարերը, մյուս շինանյութերը եւ բարձրադիր հարթավայրում իրենց համար նոր տներ կառուցեցին: Այդ ժամանակ ես փոքր էի, բայց մինչ օրս ափսոսանքով եմ հիշում հարազատ գյուղիս հետ կատարված այդ ողբերգությունը: Ճիշտ է՝ մեր պապերը դրանում մեղք չունեին՝ շինանյութ չկար, իշխանությունները հակված չէին պահելու հին գյուղը, ժամանակներն էին այդպես, բայց... Շատ եմ մտածել, թե ինչպես կարելի է հին գյուղին նորից արթնություն հաղորդել եւ Հին Խնձորեսկը տեսանելի ու ճանաչելի դարձնել բոլորին: Կամուրջ կառուցելու գաղափարը ծնվեց դիտակետի կառուցումից հետո եւ, ըստ էության, դիտակետի շարունակությունը դարձավ: Դիտակետը կառուցվել է 2004 թվականին՝ Արցախյան պատերազմում զոհված խնձորեսկիցների հիշատակը հավերժացնելու համար, իսկ կամուրջը մեր հին

գյուղի տների քանդման տխուր իրողությունը շտկելուն միտված առաջին քայլն է: Այն ունի 160 մետր երկարություն, 63 մետր բարձրություն եւ 14 տոննա կշիռ:

– Ճոճվող կամրջի կառուցման գաղափարը կունենա՞ շարունակություն, թե՞ այսքանով կսահմանափակվեք:

– Ծրագրեր շատ կան, իհարկե, սակայն մենակ իրագործելը, կարծում եմ, դժվար կլինի: Հաջորդ նախաձեռնությունը, որ կփորձենք կյանքի կոչել՝ Հին Խնձորեսկի մերձակայքում զբոսաշրջության համար նորմալ պայմանների ստեղծումն է: Առաջնահերթ խնդիր եմ համարում մինչեւ դիտակետ ընկած ճանապարհի ասֆալտապատումը, ապա հանգստի գոտիների կառուցումը: Նման քայլերով նաեւ զբաղվածության խնդիր կլուծենք գյուղում, մարդիկ կզբաղվեն զբոսաշրջիկներին սպասարկելու գործով:

– Որքա՞ն գումար է ծախսվել կամուրջը կառուցելու համար եւ ո՞ւմ միջոցներով է կառուցվել այն, արդյո՞ք որեւէ մեկն աջակցել է ձեզ:

– Ֆինանսական օգնություն չեմ ստացել ուրիշներից, ինքս իմ ուժերով եմ կառուցել կամուրջը, սակայն չեմ կարող չնշել այն բարոյական

ԺՈՐԱ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

աջակցության մասին, որ ստացել եմ Սյունիքի մարզպետից, համագյուղացիներից: Ասեմ նաեւ՝ ընկերներս, ծանոթներս, բարեկամներս ի սկզբանե հավանություն են տվել ձեռնարկումս:

Շարունակությունը՝ էջ 16

Լուսանկար: Գ. Յոնիսյան/միայնի

Գյուղի երկու ձորափն իրար միացան

Կամրջի կառուցման մտահղացումը Ժորա Ալեքսանյանին է: Նա այդ մասին բարձրաձայնել է դեռեւս մի քանի տարի առաջ՝ տեսնելով տարբեր երկրներից ժամանած զբոսաշրջիկների հախուռն այցելությունները Ջանգեզուր, ինչպես նաեւ Խնձորեսկ: Տարբեր ճոճվող կառուցումից հետո նրա որոշումը դարձել է ավելի հաստատուն ու վճռական: Կամրջի կառուցումը հաջողվել է իրականացնել այս տարի:

Նախ ձեռք են բերվել ճոճվող կամուրջը, որոնք իրենց ամրությամբ ու դիմացկունությամբ չեն զիջում Տարբեր ճոճվող կամուրջներին: Այսինքն՝ դեռ էն գլխից ապահովվել է երաշխավորված անվտանգությունը: Կամուրջը հսկա ձորի մի ափից մյուսը ձգվում է ավելի քան 160մ: Բարձրությունն ամենախոր տեղում 63 մետր է: Ընդհանուր քաշը մոտ 14 տոննա է: Ունի մետր ու կես լայնությամբ հատակ, որի վրայով մարդը համազօր կարող է քայլել մի ափից մյուս ափը: Կամրջի բանուկ գանգավածը կախված է ամուր ու ծիգ ճոճվողներից (կախովի կամուրջ), այդ պատճառով էլ քայլելիս կամուրջը հաճելիորեն օրորվում-ճոճվում է: Ժողովուրդն արդեն տվել է նրա իսկական անունը՝ ճոճվող կամուրջ:

Կառույցն ինքնին տեսարժան է, գեղեցիկ ու հետաքրքիր, իր տեսակի ու չափի մեջ՝ եզակի: Նման կամուրջներ առաջներում էլ են եղել, որոնք օգտագործվել են գետամացումների ժամանակ եւ կոչվել են «Մագե կամուրջ»:

Խնձորեսկի ճոճվող կամուրջն ունի նաեւ գործնական նշանակություն: Տարիներ շարունակ զբոսաշրջիկները գյուղը միայն մի կողմից տեսնելու հնարավորություն են ունեցել: Ճոճվող կամուրջն իրար հետ կապել է գյուղի արեւելյան եւ արեւմտյան մասերը եւ զբոսաշրջիկներին հնարավորություն տվել միանգամից տեսնել ամբողջ գյուղը: Այսօր զբոսաշրջիկը ոչ միայն կարող է քայլել ձորի մի ափից մյուսը, այլեւ վիթխարի բարձրությունից կարող է տեսնել Հին Խնձորեսկի ամբողջ համայնապատկերը:

Մինչեւ կամրջի կառուցումը հատկապես գյուղի արեւելյան հատվածի շատ մասեր, որտեղ կան տեսարժան շինություններ, աղբյուրներ, անձավներ, թառեր ու քարատակեր, մնում էին զբոսաշրջիկների տեսադաշտից դուրս: Այժմ այդ ամենն ուղղակի կհայտնվի զբոսաշրջիկի ոտքերի տակ:

Կամրջի գոյությունը, անշուշտ, ավելի կնժեցնի մարդկանց հետաքրքրությունը հին գյուղի նկատմամբ:

Մի կողմից էլ գյուղի (հատկապես արեւելյան ափի) քերծոտ սահանքներում ժայռատանիք այր-հյուրանոցներ ունենալու հեռանկարը դառնում է բավական իրակամ:

Շարունակությունը՝ էջ 2

Ճոճվող կամրջին, Հին Խնձորեսկին եւ Գորիսի «Մինա» հյուրանոցին նվիրված մյուսեք երաժարակվում են մոսկվայաբնակ գորիսցի Ալեքս Տոնոյանի հովանավորությամբ:

ԳՈՐԾԱՐԿՎԵՑ ԾՈՃԿՈՂ ԿԱՄՈՒՐՋՈՒ

ԽՆՃՈՐԵՍԿԳԻՆԵՐԸ՝ ՊԱՐԵՐԻ ԽԵՄՔԵՐՈՎ

Ճոճվող կամրջի խորհրդանշական ժապավենը կտրեցին Սյունիքի մարզպետ Սուրեն Խաչատրյանն ու ժողովակազմի անդամները:

Իր «Պատմություն» մեջ գրում է, որ այստեղ 3000 տուն բնակչություն կա: Օտար հրոսակների կողմից հարձակման ենթարկվելու վտանգն ստիպել է որպես կացարան հարմարեցնել քարանձավները, որոնք փորված են եղել ժայռերի մեջ, հաճախ գետնից 20-30մ բարձրության վրա: Կրետացիները զարմանքով գրում է, թե ինչպես պարանով քարանձավ էին մազլուցում կամայք՝ մեջքներին կապած երեխաներ կամ քթոցներ:

– Ժայռափոր այրերի կառուցվածքը՝ տարբեր մուտքերով ու մասնատվածքով, վկայում են այն մասին, – եզրակացնում է Կրետացին, – որ սկզբնական շրջանում մարդիկ այստեղ ապրել են մեծ գերաստաններով կամ ազգակից մարդկանց միասնական խմբերով: Հետագայում գերաստանների ճյուղավորման հետևանքով կազմավորվել են արյունակից ընտանիքների խմբեր, որոնք այնուհետև վերածվել են թաղերի ու թաղամասերի: Հին Խնճորեսկում ժայռերով ու ծորերով իրարից բաժան այդ թաղամասերի թիվը հասել է մոտ 14-ի: Ըստ էության՝ այդ թաղամասերից յուրաքանչյուրը մի գյուղ է եղել՝ ընդգրկված մի մեծ գյուղի մեջ:

Հայտնի է, որ Խնճորեսկը ժամանակին եղել է Արեւելյան Հայաստանի ամենամեծ բնակավայրը:

«Խնճորեսկ» բառի ծագման բացատրության շուրջ միասնականություն չկա: Կարծիքները տարբեր են, երբեմն՝ իրարանմերժ:

Ըստ ժողովրդական ստուգաբանության՝ Խնճորեսկ անվան արմատը «խնճոր» բառն է: Շատերը, այդ թվում նաև արձակագիր Սուրեն Այվազյանը, համոզված են, որ Խնճորեսկ անունը բխում է խոր ծոր իմաստից, որը հետագայում հնչյունափոխվել է դարձել է Խորճորեսկ:

Լուսավորող՝ Չ. Գալստյանի ֆոտո:

Խնճորեսկ: Պետք է ասել, որ երկու տեսակետներն էլ հավասարապես ընդունելի են: Հին Խնճորեսկը տեղակայված է եղել ծորում, իսկ այգիներում էլ շատ է եղել խնճորը:

Սակայն կա նաև այլ բացատրություն, որը, թվում է, ավելի գիտական ու ճշմարիտ է: Հայտնի է, որ Խնճորեսկը եղել է Սյունիքի պաշտպանության կենտրոններից մեկը: Այստեղից էլ՝ «աչքի ընկած տեղ», «կենտրոն տեղ» իմաստը: Ինչպես աչքի (քիթի) կենտրոնը խնճորի է կոչվում (աչքի խնճորիկ), այնպես էլ Հաբանդ գավառի խնճորիկը, աչքի ընկած տեղը եղել է Խնճորեսկը: Այս-

տեղից էլ ծագել է Խնճորեսկ անունը: Իհարկե, Սյունիքի շատ գյուղերի, բնակատեղիների պատմությունը մոռացության տալ չի կարելի, այդ թվում նաև Խնճորեսկի պատմությունը: Այդ պատմությունը մոռոկի հնչեցնելու հեղինակները մենք պետք է լինենք, այսօրվա ու գալիք սերունդները: Մենք պիտի տեր կանգնենք մեր նախնիների թողած ժառանգությանը: Խնճորեսկի ճոճվող կամուրջը դրա վառ օրինակներից մեկն է: Փառք ու պատիվ այն ձեռքերին, որ կառուցել է կամուրջը: ■

ԸԸ

Գյուղի երկու ձորափն իրար միացան

Սկիզբ՝ էջ 1

Զբոսաշրջիկի համար Խնճորեսկը կլինի գիշերել քերձի տներում, ուտել մեր նախնիների թոնրատներում թխված լավաշ, թոնրածաշ ուտել, պառկել սեւօճորք քարայրներում դրված թախտ-մահճակալների վրա:

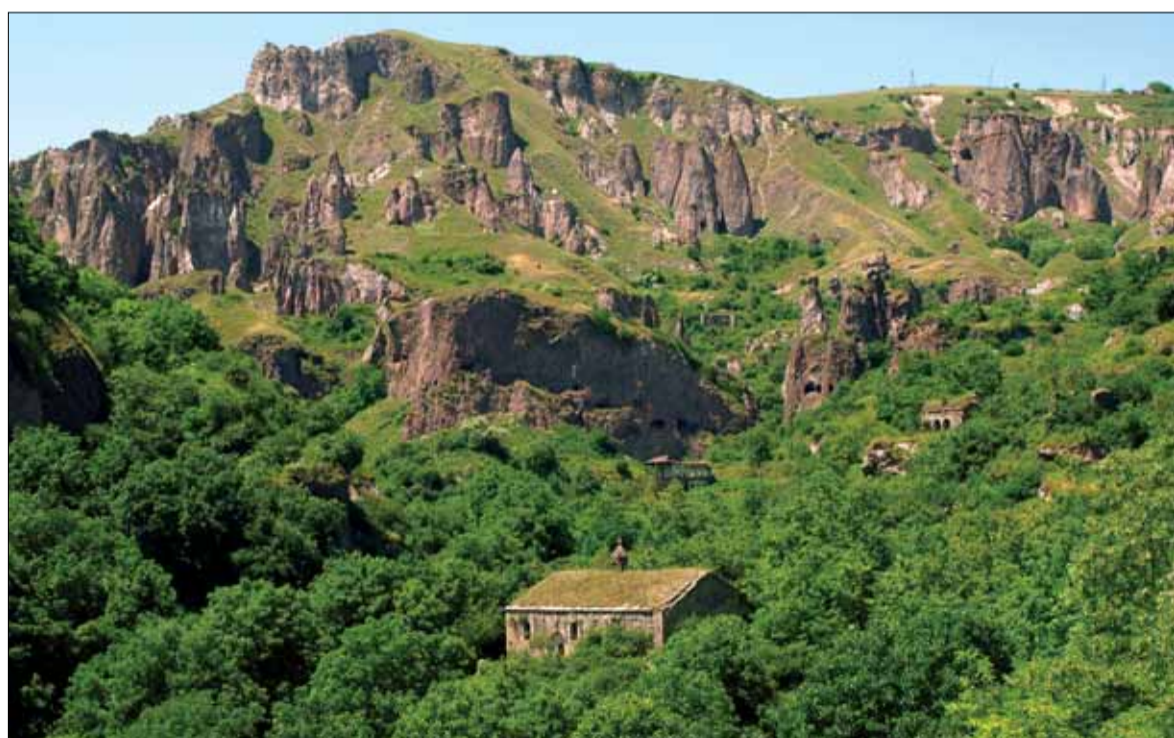
Կամրջի կառուցումից հետո դա այսօր իրական է հնչում եւ դրա բոլոր նախադրյալները կան: Սկիզբը դրված է արդեն: Մնում է իրական դարձնել հին գյուղի Խնճորեսկը:

Հին Խնճորեսկը մեզից շատերի հայրերի ու մայրերի, պապիկների ու տատիկների գյուղն է եղել: Մեր կարողությունը չի մարել նրա նկատմամբ: Մեծագործություն է նոր կյանքով ապրեցնել մեր նախնիների բնակավայրը: Չէ՞ որ այսօր ապրել նաև նշանակում է լրացնելով շարունակել մեռածների կյանքը: Խնճորեսկի պատմությունը հին է ու հարուստ: Աշխարհագրական ուրույն տեղանք ունեցող այս գարնանահարաշ վայրը բոլոր հիմքերն ունի դառնալու Հայաստանի զբոսաշրջության աշխույժ ու շահութաբեր կենտրոններից մեկը: ...Աբրահամ Կրետացի կաթողիկոսը 1735թ. այցելելով Խնճորեսկ՝

ԸԸ

Հին Խնճորեսկի Խեքիաթը

Մարդու կարոտից փլված քերձեր, տներ ու եկեղեցիներ

Լուսավորող՝ Կ. Գալստյանի ֆոտո:

Հիմա երեք Խնճորեսկ կա՝ հին, նոր, նորագույն: Ամեն մեկը մի պատմություն է՝ մեկը մեկից սերված: Հին Խնճորեսկը, այսինքն՝ պապ Խնճորեսկը, որպես իրողություն, հիմա չկա: Այն գոյություն ունի մարդկանց հիշողությունների մեջ՝ ավերակ դարձած այդ ու ծերայերի

տեսքով:

Պայծառ հիշատակներով ու հերոսական գործերով ծանրաբեռ պապ Խնճորեսկը վախճանվել է՝ երախտավորի լուսավոր օրհնանքն ուղղած իր երկու զավակին՝ որդուն ու թոռանը: Մի Աստծո օր որդի Խնճորեսկը դուրս է եկել ապու-

Սուրբ Թադեոս Եկեղեցին, XVII դար (Փրթոսի թաղամաս)

պապոտ ծորերի նեղվածքներից ու զնացել, դարձյալ Խնճորեսկ անունով, հաստատվել հարթության վրա: Հնադավան ու բարեպաշտ պապ Խնճորեսկի ընդարձակ դաշտերի շարունակության վրա՝ հարավակողմում՝ հիմնվել է թոռ Խնճորեսկը:

Այս երեք Խնճորեսկներն էլ հիմա կան ու ապրում են, ինչպես ապրում են աշխարհում հայր ու որդի, պապ ու թոռ:

Որդի Խնճորեսկն ապրում է կենդանի եւ եռուն կյանքով: Թողը՝ Խնճորեսկցիներին արժանավայել կյանքով, իսկ պապ Խնճորեսկն ապրում է հետմահու պատմությամբ, կորածների ու կարոտածների հուշ ու հիշատակներով:

Պապ Խնճորեսկը գոյություն ունի անհիշելի ժամանակներից: Նրա տեղանքներում ու շրջակա տարածքներում գոյություն ունեցող շինությունների մնացորդների եւ շիրմաքարերի առկայությունը վկայում է այն մասին, որ Խնճորեսկը որպես բնակատեղի գոյություն է ունեցել դեռեւս հեթանոսության շրջանում:

Խնճորեսկի մասին իր «Հայրենապատում» գրքի մեջ, նկատի ունենալով գյուղի հնությունը, Սերո Խանգաղյանը գրել է. «Անհիշելի հին է Խնճորեսկը: Այստեղ կրակն աճեղած պահում են Անահիտ Աստվածուհու պաշտամունքի օրերից...»:

Շարունակությունը՝ էջ 15

ԱՆՎԱՆԻ ԳՈՐԻՍԵՑԻՆԵՐ

Սերոբ Գալստյան - 80

Իսկ նրա գործերն իր մասին պարմող կորթողներ են

Լրագրություն ասվածը մերկապարանոց լուր գրել ու հղելը չէ բնավ: Լրագրությունը, եթե առանձնապես այն կոնկրետ մարդու ու կոնկրետ ժամանակների մասին է, նախենառաջ, իմ ընկալմամբ, բարոյական ահռելի պարասխանարվություն է՝ մարդուն հանիրավի չվաստելու, նրա նկարագիրը չայլաձեւելու: Նաեւ՝ անհեղեթ չգունազարդելու, որովհետեւ մարդն այդ ամենապարբեր շփումներում է ու իր ժամանակի մեջ:

Սերոբ Իշխանի Գալստյանի մասին գրելուց առաջ այս ինքնահորդորն ունեի, որովհետեւ նա մեկն էր այն մարդկանցից, որոնց կենսագրությունն ու գործունեությունն արդեն իսկ պատկառանք են ազդում եւ պարտադրում ճշմարիտ ու շիտակ լինել: Իսկ ճշմարիտ լինելու համար ոչ միայն հետախայաց ուսումնասիրություն է պետք, ոչ միայն հիշողություններ են պետք բացել, ոչ միայն նրա թողած ժառանգությունն ու ժառանգներին է պետք զգալ ու հասկանալ, ոչ միայն արձանների կենսունակությունն ու բարոյականության... կենդանի պատկերն է պետք տեսնել, այլեւ լսել մարդկանց, որոնք ուղղակիորեն առնչվել են նրա հետ՝ ամենատարբեր առիթներով ու պարագաներում՝ գործնականից մինչ մտերմություն:

Ու ես գրուցեցի, փորձեցի հասկանալ նրանց բոլորի՝ այդ մարդու մասին սիրով պատմելու հախուռն ռեակցիան... Փորձեցի հասկանալ նորից ու նորից՝ մարդը ծնվում է կանխորոշումով, դաստիարակություն է, կրթությունը, համագամանքներն են նրան այդպիսին դարձնում, գուցե կողակիցը, ընկերները, աշխատանքը, կյանքը, դիպվածը... Ու... էլի ու նորեն հասկացա, որ ամեն մարդ իր արժանատի ու բնի ընծայում է նախ, հետո՝ մյուս բոլորի ազդեցությունների կողովը՝ իրենց չափով ու ներգործությամբ... Բայց՝ կրողն ու սինթեզողը նաեւ:

Եվ՝ անհրաժեշտություն բազում հանդիպում-գրույցների, եւ հուշագրություն-պատմությունների տեքստ ու... ենթատեքստերի ուղղակի ու անուղղակի վերծանումների...

Սերոբ Գալստյանը 33 Գորիսի շրջանի Շինուհայր գյուղացի Մարիամ ու Իշխան Գալստյանից էր սերում: Իշխան Գալստյան, մարդ, ում, վարորդի օգնականից մինչ կոլտնտեսության վարչության նախագահ, ճանապարհը Մեծ հայրենական կամավոր մեկնումով է ընդմիջվել, մարդ, ում մասին համագյուղացի ժորա Մանուշյանն իր «Շինուհայր» գրքում պատմում է. «Կառուցել, արարել, բարիք ստեղծել, մտածել բնակչության կենցա-

ղային, նյութական մակարդակի բարձրացման հարցերով. ահա նրա գործունեության նպատակները, որոնց համար պայքարել է ողջ կյանքի ընթացքում: Ֆիզիկապես առողջ ու կրկված, գործունյա ու բանիմաց, ճշմարտախոս ու համարձակ, բարի ու մեղմ անձնավորություն, որ առաջիններից էր իր կենսասիրությամբ ու հյուրասիրությամբ, հավատարիմ ու անկաշառ ընկեր էր...»:

Եվ գիտակցում ես Սերոբ Գալստյանի անցած ուղու օրինաչափությունն ու տրամաբանությունը. հայրենի գյուղում գրադարանի ու ակումբի վարիչ, հրահանգիչ ՀԼԿԵՄ ու ՀԿԿ Գորիսի շրջկոմներում: 1962-ին՝ Երեւանի գյուղատնտեսական ինստիտուտի ագրոնոմիական ֆակուլտետում ավարտելուց հետո, Գորիսի արտադրական վարչության կազմակերպիչ, գյուղատնտեսության աշխատողների եւ բանվոր-ծառայողների արհմիության շրջկոմի նախագահ, ՀԿԿ Գորիսի շրջկոմի երրորդ քարտուղար: 1967 թվականին՝ Մոսկվայի բարձրագույն կուսակցական դպրոցն ավարտելուց հետո, ՀԿԿ Գորիսի շրջկոմում կուսակցական հանձնաժողովի նախագահ, գյուղվարչության պետ, շրջխորհրդի գործկոմի նախագահի տեղակալ: 1970-ին՝ կուսշրջկոմի երկրորդ քարտուղար, 1974-ից մինչ 1982-ը՝ ժողդեպուտատների Գորիսի շրջխորհրդի գործկոմի նախագահ: Այնուհետեւ՝ Շինուհայրի սերմնաբուծական խորհրդատեսության, շուրջ 14 տարի՝ 1983-1997թթ., Վերինի գլխավորող պանրագործարանի տնօրեն: 1997-ին՝ վաստակած հանգստի անցնելուց հետո, «Գորիսի տարածքային հաշմանդամների միություն» հասարակական կազմակերպության նախագահ... Եվ՝ 2007-ին՝ երկրային կյանքի ավարտ...

Եվ իր գործունեության ընթացքում՝ ահռելի նպաստ Գորիսի շրջանի սոցիալ-տնտեսական, մշակութային կյանքի վերելքին. հողաշինարարական ծավալուն աշխատանքների շնորհիվ մեքենահարմար հողատարածությունների շահագործում, խմելու ջրի ու ջրարբիացման համակարգերի լիարժեք շահագործում, անասնապահական համալիրների կառուցում, առանձնապես ծնունդ առնող սկսվող երիտասարդների արտագաղթը կանխելու ու աշխատատեղեր ստեղծելու նպատակով՝ շրջանի գյուղերում արտադրական ձեռնարկություններին մասնաճյուղերի բացում: Կենցաղսպասարկման տաղավարներ ու կապի բաժանմունքներ, մշակութային տներ ու ակումբներ, խանութներ ու դեղատներ, ճանապարհներ, դպրոցների ու մանկապարտեզների շահագործում, Շինուհայրի ռեստիմենտ կոնկրետի գործարանի արտադրական

հզորությունների ընդլայնում, օդանավակայանի կառուցում, Գորիս-օդանավակայան այլընտրանքային՝ ասֆալտապատ ճանապարհի կառուցում...

Գործերի ընդամենը մի հատվածի թվարկում, որոնց հետ ուղղակիորեն առնչվում է Սերոբ Գալստյանի ղեկավարի-կուսակցական-մարդու անունը:

Եվ՝ մի բույլ շքանշաններ, մեդալներ, պատվոգրեր...

Եվ՝ ծնողամեծար:

Եվ՝ ամուսին. ցայսօր էլ տիկնոջ՝ Շինուհայրի մեկ այլ պատվարժան ընտանիքից՝ Աստղիկ ու Սահակ Մարդյանի դուստր, մանկավարժի կենդանու կենսագրությամբ տիկին Սեդայի ակնածանքի ու գորովալից հիշողությունների... կենդանի հասցեստեղծ, ում անվանում է կերպարի շուրջ նա հյուսում է իր գերդաստանի պատումը: «Նա միշտ կրկնում էր՝ իմ մայրն իմ ժողովրդի համար

է լույս աշխարհ բերել: Նրա կյանքն անիվների վրա՝ մարդկանց հետ ու մարդկանց համար հանդիպումներում անցավ: Ընտանիքի համար ամենասուղ ժամանակն էր մնում: Նա շատ երախտագետ զավակ էր, խստապահանջ հայր, գնահատող ամուսին: Իսկ թոռների մասին ասում էր՝ Սեդա, նրանք մեր՝ ճակատագրի ընծաներն են», - ասես մի ողջ՝ ապրած կյանքի անոց, հիշում է տիկին Սեդան:

Եվ՝ օրինավոր ու ուսյալ Վաչագան, Վոլոդյա, Վարդան, Վահան որդիներ՝ Հասմիկ, Գոհար, Անժելա, Ջարուհի հարսներով, հայեցի օջախներով:

Եվ՝ Իշխան ու Գոռ, Տիգրան ու Արտուր, Նորայր, Դավիթ ու Մարիամ, Սերոբ թոռներ: Թոռներ՝ օջախի իմտելեկտուալ... ծիրին ու ավանդույթներին շատ հավատարիմ. նաեւ արյան հետ եկած՝ կրթյալ ու դաստիարակված...

Եվ՝ ղեկավար աշխատող՝ անուրանալի հնարավորություն-ռեսուրսներով մարդ, ում որդիները, հենց իր իսկ կամոք ու դրվածքով, ինքնուրույն հարթեցին իրենց կյանքի ճամփաները. ոչինչ սկուտեղի վրա չմատուցվեց՝ ծառայությունից մինչ կրթություն ու աշխատանք, մինչ սեփական տանիք ունենալը... «Ամեն ինժեներ պիտի բանվորից սկսի: Ամեն հայրորդի հայրենիքին իր պարտքը պիտի տա՝ պիտի ծառայի: Ամեն մարդ ինքը պիտի իր տունը ստեղծի», - այս առնչությամբ՝ որդիներին ուղղված նրա խոսքերը վկայակոչում է տիկին Սեդան:

Եվ՝ մարդ, որի մասին, իմ առաջին իսկ հարցադրմանն ի պատասխան, նրան ճանաչողների կողմից, միանշանակ, անվերապահ հիացումի հեղեղ էր...

Նրա մասին պատմում են (ստորեւ)...

ԱՆՎԱՆԻ ԳՈՐԻՍԵՑԻՆԵՐ

Սերոբ Գալստյան - 80

Իսկ նրա գործերն իր մասին պատմող կորթողներ են

Սկզբը՝ էջ 7

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

ՀՀ պետական, քաղաքական գործիչ, ՀՀ Նախագահին առընթեր Սեւանա լճի հիմնահարցերի հանձնաժողովի նախագահ

Ես Սերոբ Գալստյանին գիտեմ եւ որպես ժողովրդավարական գործիչ շրջապատումս իմ գործակալի, եւ որպես

կոռեկտ, աշխատասեր ու չափի ընդգծված զգացողությամբ: Մայրենիի նկատմամբ ընդգծված պատկառանք, փայլուն գրագիտություն ուներ: Ի դեպ, նա իր օջախի, իր տոհմի հստակ արտացոլանքն էր. ծառի ու նրա մոտ ընկնող պտղի մասին զուր չէ ասված: Սերոբ մտերիմ էինք մենք

Վերիննի գլխավորող պանդախործարանի տնօրեն: Այս երկու ասպարեզուն էլ նա անուրանալի, լուրջ ծառայություններ ունի: Նրա օրոք գործիսյան գյուղերը անմասնաճեղք գաղթեցին, իսկ պանդախործարանը տեխնոլոգիական ու տեխնիկական զգալի վերելք ապրեց: Նա հրաշալի կազմակերպիչ էր: Շատ բարի էր ու հանրութեամբ բայց եւ՝ շատ սկզբունքային: Նրա անձնային որակներն ու գործունեությունը ոչ միայն վերահաս մարմիններն էին բարձր գնահատում, այլև՝ ժողովուրդը: Նրան ընդունում, հավատում ու վստահում էին: Նա արժանապատիվ մարդ էր, իսկական պրոֆեսիոնալ էր, որ շատ կարեւոր է, լավ հայ էր՝ իր ժառանգածով ու ստեղծածով:

Միշտ զարմանում էի՝ ինչպե՞ս էր տիրապետում Գորիսի շրջանի գյուղատնտեսությանը, տնտեսությանը ընդհանրապես: Այդօրինակ մարդիկ են երկրի կայացումի հենքը... Նրանց օրինակը, կներեք, երբեք ոչ արդիական չի լինում: Նման մարդկանց ժամանակն էլ սիրով ակամջ է դնում. լսելու բան կա, գործ կա, նվիրում կա, սեր ու ցավ կա, խիղճ կա... Ինձ հիշելու համար շնորհակալ եմ:

ՀՄԱՅՆԱԿ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Կենսաթոշակառու, վիրաբույժ

Նրան մայրուհի է, որովհետեւ մարդիկ ոչ այնքան ֆիզիկական գոյության փաստարկով են ապրում, որքան՝ գործերով: Իսկ նրա գործերը իր մասին պատմող կենդանի կորթողներն են: Իմ ջերմ ողջույնները նրա ընտանիքին, տիկնոջը, որովհետեւ չմոռանանք, որ նման մարդկանց, առանձնապես ժողովրդական ղեկավարների ընտանիքները էլ, կանայք՝ առանձնապես, ծանր բեռ են կրում եւ թիկունք դառնում: Շնորհակալ եմ, որ առիթ ընձեռեցիք ինձ՝ շատ սիրելի ու զնահատելի մարդ-քաղաքացու մասին խոսք ասելու:

ՀՐԱԶԻԿ ՄԻՄՈՆՅԱՆ

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի ակադեմիկոս, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հենց սկզբից ու միանգամից ասեմ՝ ազնվագույն մարդ էր: Սերոբ համազուգուցիներ ենք՝ տարիքային փոքր տարբերությամբ: Այսինքն՝ մենք մասնկության ու պատանեկության ընկերներ էինք մենք: Նա այդպիսին էր ի վերուստ՝ խոսքը հուսալի էր, իրեն կանակազուրկ առիթ երբեք չէր տա: Համեստ էր ու շատ

Շրջանի ղեկավարությունը Սերոբ Խանգաղյանի հետ:

Սերոբ Գալստյանը Գորիս ժամանած ՀԿԿ կենտրոնի 1-ին քարտուղար Կարեն Գեմիրճյանի հետ:

Այս անգամ հյուր է Սիլվա Կապուտիկյանը:

հյուրընկալվելը. տիկին Սեղան՝ իսկական հայ ընտանիքի դուստր, մայր ու կին, ուսյալ ու դաստիարակված որդիներ: Ավա՛ղ, մաե՛ Վարդան որդու... կսկիծ...

Չմոռանամ ասել, որ նա մի անմասնաճեղք ուշադրություն ուներ իր բոլոր համազուգուցիների նկատմամբ: 42 տարի Գորիսի հիվանդանոցի վիրաբուժական բաժնի վարիչն էր ու դժվարանում եմ հիշել մեզ մոտ հայտնված մի շինուհայրցու, որի գլխավորելու նա չկանգներ: Իմ առօրյայի անենահաճելի պահերից էր այն, երբ ես ու ինքը երեկոյան դուրս էինք գալիս քայլելու ու զրուցելու Վարարակների երկայնքով՝ մեր Գետափնայում: Լույս նրա հիշատակին:

ԷՐԻԿ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

Արարապի մարզպետ

Սերոբ Գալստյանի հետ հիմնականում առնչվել եմ 1977-1982թթ., երբ նա ժողովրդական դեպուտատների Գորիսի շրջափոխի գործկոմի նախագահն էր, ես՝ ՆԳ մախարարության ճանապարհապարեկային ծառայության հատուկ դասակի հրամանատարը: Յուրօրինակ անձնավորություն

իշողություն ունի: Հետո ավելի մոտիկից ծանոթանալով նրան՝ ինձ համար պարզեցի, որ գաղտնիքը ոչ այնքան հիշողության, որքան նրա ահռելի մարդասիրության մեջ էր: Նա, պարզապես, անտարբեր չէր կարող անցնել ոչ մեկի ճակատագրի կողքով: Այդպիսին չեն դառնում, այդպիսին ուղղակի ծնվում են:

Գերօբյեկտիվ անձնավորություն էր՝ անձնային, իսկապես, եզակի որակներով. համեստ, աշխատասեր, բարեկիրք: Մարդ էր, ում հիշելը, անկեղծ ասեմ, բարոյական պարտքի պես է, եւ ապրողներին է պետք:

ԱՆՇԵԼԱ ԲՈՒՄԱՅԱՆ

Կենսաթոշակառու, նախկինում՝ ժողովրդավարների Գորիսի շրջագործկոմի նախագահ

Սիւսանա զառկան անձնավորություն էր՝ շատ բարի, մարդկային: Երկար տարիներ գիտեմ, որ ընկերություն էին անում մաե՛ մեր հայրերը, հյուրընկալ, իսկական հայ օջախի գավակ էր նա: Իր ստեղծած օջախն էլ այդպիսին էր: Առավել տպավորվածը նրա ուշադրությունն ու հոգածությունն էր մարդկանց նկատմամբ: Նա մարդկանց, իր ընկերների կողքին էր այնքան, երբ... պատեհապաշտները հեռվից էին նայում դեպքերի ընթացքին:

Մի դեպք հիշեմ. Լեւոնի ծննդյան 108-րդ տարեկիցին նվիրված հանդիսավոր միստին հաջորդելիք տոնական համերգն անհասկանալի պատճառներով ձգձգվում էր: Հանդիսատեսը երկար սպասում էր: Պարզեցի, որ կուլտուրայի տան տնօրենի՝ տեխնիկական միջոցների չտրամադրման պատճառով է անենն այդ: Ես շատ զայրացա նրա

ԱՆՎԱՆԻ ԳՈՐԻՍԵՑԻՆԵՐ

գ. Շինուհայր

Սերոբ Գալստյան - 80 Իսկ նրա գործերն իր մասին պատմող կորթողներ են

Սկզբը՝ էջ 9 կոնուկիստների անունների: Նախադրվում էին, բայց այս մարդու պարագայում, դրանք նրա ոչ միայն կուսակցական ու աշխատանքային, այլև մարդկային, բարոյական և կարագրի բնութագրերն էին: Հրաշալի մարդ էր, անգնահատելի ղեկավար: Մի առանձին վերաբերմունք ուներ գործին անմնացորդ նվիրված, լավ մասնագետների նկատմամբ: Իմ կյանքում շատ էին նրա հետ կապված հետաքրքիր ու, ինչու չէ, ինձ համար նաև ճակատագրական դեպքերը: Գործիսում բացվում էր Կապանի մի կոմբինատի մասնաճյուղ: ՀԿԿ Գործիսի շրջկոմի բյուրոյում մասնաճյուղը ղեկավարելու համար առաջադրվում է մեկի թեկնածությունը, ով մինչ այդ ոչ միայն լավ, այլև այն տարիների համար շատ բարձր աշխատավարձով պաշտոն ուներ: Բյուրոյում նա հակառակվում է առաջադրում է իմ թեկնածությունը՝ վկայակոչելով իմ, իր խոսքով՝ երկարամյա, արդյունավետ ու բարեխիղճ գործունեությունը շրջանի տարբեր գյուղերում: Այստեղ բնավ «խնամի-բարեկամ» պահ չկար՝ սկզբունքային վերաբերմունք էր: Նրանից մի բան էլ շատ է տպավորվել իմ մեջ. երբեք, առանց տվյալ ոլորտի գիտակ ու պատասխանատու մասնագետի, որեւէ տեղ չէր մտնում: Եվ՝ լսել գիտեր: Երջանկահիշատակ մարդ էր՝ արմատներից մինչ իր ստեղծած ընտանիք, մինչ ընկերություն:

միություն» ՀԿ-ի նախագահ

Գիտեք, ի՞նչ էի մտածում, երբ ամեն անգամ առիթ էր լինում շփվելու Սերոբ Իշխանի հետ՝ պատվարժան այդ մարդու հետ: Ասեմ՝ խորհրդային երկրում կադրեր նկատելու ու աճեցնելու ի՞նչ ձեռնարկ է գործել, ի՞նչ չափորոշիչներ են կարեւորվել, ի՞նչ «շկոլա» են անցել: Մինչ կոնկրետ իր հետ իմ աշխատանքային առնչությունները, ես ու ամուսինս՝ Արա Դուրյանը, մոտիկից գիտեինք նրա ընտանիքի բոլոր անդամներին: Ի դեպ, նույն կանոնավորությունն ու դաստիարակությունը ցայսօր էլ առկա են նրա ընտանիքում ու գերդաստանում՝ տիկին Սեդայի գլխավորությամբ: Դա ոչ միայն, երբեմն հանիրավի շահարկվող, սովետական էպոխայի կնիքն էր, այլև՝ ավանդույթներով հարուստ ու մեծահարգ օջախի բնական շարունակություն: Կենսաթոշակային տարիքում նա «Գործիսի տարածքային հաշմանդամների միություն» ՀԿ-ի նախագահն էր: Ես միշտ զարմանում էի, թե նա ինչպես է ոչ միայն ապրում բոլորի հոգսով, այլև հոգսն այդ բառացիորեն կրում իր ուսերին: Ես նրանից, հպարտությամբ ասեմ, սովորեցի գործի վարման նրա եզակի

կանոնավորությունը: Այդպիսին լինում ու ապրում են հետեւում անցյալ, լուրջ ու ուսանելի անցյալ ունեցող մարդիկ: Վայելչատես ու հաղթ նրա արտաքինի տակ նույնպիսի էություն էր: Այդպիսին են նրա որդիներն իրենց ընտանիքներով: Ուրախ եմ, որ հիշվում ու մեծարվում են այդպիսի մարդիկ, դա մեզ է պետք ու սերունդներին՝ գալիք, որովհետեւ, որքան էլ ժամանակներ փոխվեն, միեւնոյն է՝ բարությունն ու բարեկրթությունը եղել ու մնում են յուրաքանչյուր մարդու, ընտանիքի ամենաերանելի ցերեկայանալիքը...

Գիտեմ, թե իմնա նրան առավել մոտիկից ու առավել վաղուց ճանաչողները նրա մասին ինչե՞ր ասած կլինեն: Ես ասեմ, ամենաընդհանրական գծերով, իմ մեջ առավել տպավորվածի մասին: Այն տարիներին այդպիսի՝ ղեկավար պաշտոններ, անուն ու դիրք ու այդքա՞ն համեստ

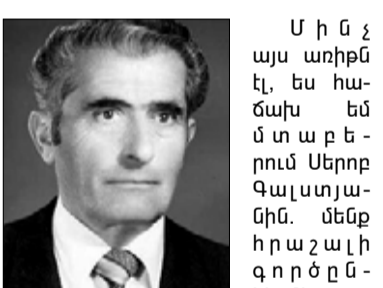

մարդ է, համեստ ու չափի զգացմամբ ընտանիք՝ կին, երեխաներ... Ես սա պատահական չեմ ասում... Ինձ հասկանում եք երեւի... Սեւ էլ միշտ հիշում են նրա՝ իմ ներկայությամբ, մեկին ուղղված, շատ ցածր տոնով համոզմանությունը՝ հիշիր, տղամարդը հենց բարձր խոսեց, ուրեմն՝ պարտվեց...

Գուսան Ազոբի եւ ՀԿԿ Գործիսի շրջկոմի 1-ին քարտուղար Արամ Հարությունյանի հետ:

ՆՈՐԵՆ ՎԱՐԳԱՆՅԱՆ Կենսաթոշակառու, նախկինում՝ հացի գործարանի տնօրեն

Մի ցայս առիթն էլ, ես հաճախ եմ մտաբերում Սերոբ Գալստյանին. մենք հրաշալի գործընկերներ ունանք մտերիմ ընկերներ ենք եղել: Այնքա՞ն հիշողություններ ունեն: Դա երկար պատմելու բան է: Մի բանի մասին կուզեմ միայն առանձնահատուկ նշել. պաշտոնը որքան լավ, նույնքան էլ շատ դժվար ու պարտավորեցնող, որքան շնորհակալ, նույնքան էլ անշնորհակալ բան է: Ինչքան էլ լավ աշխատես, միեւնոյն է՝ կոտրվեմ մարդիկ, որոնց համար դու ինչ-որ բանում կամ ճիշտ չէիր, կամ թերացել էիր: Ու՝ ներկայումս ահռելի բանակ: Բայց, կարծում եմ, Սերոբ Գալստյանից ներկայացած մարդիկ դժվար թե եղած լինեն. նա ամենակայուն ինտելեկտուալություն ուներ բոլոր ու բոլորի հարցերի նկատմամբ: Կարճ ասեմ՝ նա ընկածին ձեռք մեկնող մարդ էր, կանգնածին՝ ընկնելն էլ՝ կանխող: **Հ.Գ. Թե, հիրավի, այդքա՞ն...** լճացման էին տարիներն այդ, որտեղի՞ց այդքան ՈՐԱԿ-ներ ու ՈՐԱԿ-ների կայացման ասպարեզ, որտեղի՞ց այդքան երախտագիտություն ու կարոտ... «Չեղեղի» մեր օրերում ո՞ր է շարվել ՈՐԱԿ-ի գնահատման չափիչը... Իսկ ՈՐԱԿ-ները, բոլոր ժամանակներում, ժամանակի հարստությունն են, բնավ ոչ՝ իրենք իրենց...

Արձակագիր Վախթանգ Անանյանի եւ եգիպտահայ լրագրող Գալունյանի հետ:

ԿԱՐԻՆԵ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ «Գործիսի երիտասարդական

ԳՈՐԾԱՐԿՎԵՑ ԾՈՃՎՈՂ ԿԱՄՈՒՐՋՈՒ

Յին ԽՆՃՈՐԵՍԿԻ ԻՆՔԻԱՐՅՈՒ

Ը

Մարդու կարողից փլված քերձեր, փնէր ու եկեղեցիներ

Սկիզբը՝ էջ 2

Յին Խնճորեսկի ավերակները հիմա գտնվում են 4-5կմ ձգվող վիթխարի ձորի աջ եւ ձախ լանջերին՝ կտրտված հազարավոր քար ու քարափների ցցվածքներով ու համատարած ժայռաշղթաներով: Յին Խնճորեսկը հնությունների թանգարան է՝ բաց երկնքի տակ: Ձորը շինարարության համար հարմար չի եղել: Այդ պատճառով էլ բնակիչները ձորն ի վեր կառուցել են դարավանդներ, տներն իրար վրա դասավորել այնպես, որ մեկի կտուրը բակ է ծառայել մյուսի համար: Այնպես որ գյուղը նմանվել է հսկայական ամֆիթատրոնի՝ ոտքերը մեկնած մինչեւ ձորի հատակը, գլուխը հենած սարահարթի ժայռե բարձունքների: Սա բնորոշ է եղել Սյունյաց աշխարհի համար: Խնճորեսկը եղել է ժայռատանիք այրերի, դարադամ-քարատակերի, դար-պնդոցների, բերդ-ամրոցների, քարափներից կախված բոստան բանջարանոցների, գլխապտույտ վիհ-ամուղունների, քերձերի ծոցերը մտած կամարակապ աղբյուրների, կապ ու կապանքների, սահք-սահանքների, թաղից թաղ անցնող նեղլիկ, օծագալար ճամփաների, իրար մեջ մծճված ձոր ու ձորակների աշխարհ...

Այդ գարնանահրաշ աշխարհում հիմա միայն ավերակներ են մնացել՝ համատարած լքված տնատեղեր, մրածեփ օճորքներով այրեր, մութ ու մռայլ խռոչներ, քանդված պատեր, անտեր-անտիրական քարատակեր՝ հող ու ավազով ծածկված թոնիր-բուխարիներով, փլվածքների տակ մնացած քարե ջրատարներ, անհետ կորած հուշաղբյուրներ ու հետքեր, հետքեր, որ հիշեցնում են, որ այստեղ բնակատեղի է եղել, որ մարդ է ապրել:

Յին Խնճորեսկի բազում քարայրներից մեկը:

Լուսանկարը՝ Կ. Գրիգորյանի

Լուսանկարը՝ Կ. Գրիգորյանի

Մխիթար Սպարապետի կենդանական Խնճորեսկում (Դադալունց բերդը):

Յին Խնճորեսկի կենդանությունը տեսել է մինչեւ 1954թ.: 54-ից սկսել է թափուրվել՝ սկզբում դանդաղ, հետո՝ շատ արագ: Նոր գյուղը կառուցվել է հին գյուղի հաշվին: Յին գյուղում ամեն ինչ քանդվել է: Մարդիկ, ինչ հնարավոր է եղել՝ քար, ավազ, թիթեղ, քանդել-տարել են իրենց նոր տները կառուցելու համար: Այն ժամանակվա իշխանությունների թողությունը մի քանի տարում վերածվել է համատարած ավերակի:

Խնճորեսկի վիթխարի ձորը կորցրել է շատ բան, բայց որպես գարնանահրաշ վայր ու բնակատեղի, իր հմայքը չի կորցրել:

Այն հարյուր հազարավոր զբոսաշրջիկների է ընդունել իր գիրկը, եւ տարեցտարի դրանց թիվը գնալով ավելանում է: Ջանգեզուրի չքնաղ բնությունը, նրա առիթքնող տեսարանները, ձեռակերտ ու անծեռակերտ պատկերաքանդակները մագնիսի պես դեպի իրենց են ձգում բազմահազար զբոսաշրջիկներին: Յին Խնճորեսկն էլ իր տեսարժանությամբ զբաղեցնում է առաջին տեղերից մեկը եւ հավակնում է դառնալ Սյունյաց աշխարհի զբոսաշրջության կենտրոններից մեկը:

Իր նեղլիկ բավիղներում ապրելու ու գոյատեւելու է Խնճորեսկը՝ իր պատմությունը հարստացնելով առանձին բարերար նվիրյալների հայրենամեջ գործերով:

Մոտ 150 տարի առաջ Փանդունց Լալագարը (Գովակին Լալագարյան) Խնճորեսկից հարավ՝ Որոտան գետի վրա կանուրջ է կառուցել, որ գյուղը ճանապարհի ունենա դեպի Պարսկաստան:

Խնճորեսկի ժայռազանգված թեքությունների ու ձորալանջերի վրա հայտնի ու անհայտ վարպետներ հարյուրավոր կամարակապ աղբյուրներ են շինել, որ անցնող-դարձողները ջուր խմեն ու օրհնեն կառուցող վարպետների ծնունդը: 1665թ. կառուցված Սբ Գրիգորիսն

Լուսանկարը՝ Կ. Գրիգորյանի

Մխիթար Սպարապետի գերեզմանը Սբ Գրիգորիսն եկեղեցու բակում:

Լուսանկարը՝ Կ. Գրիգորյանի

Մանվելյանների փունջ (միակ փունջ, որ ամբողջովին չի քանդվել):

եկեղեցու մուտքի հորիզոնական քարի վրա կա այսպիսի իշխատակություն. «Ես Գիշու որդի Թութակս շինել տվի զայս եկեղեցիս իմ հալարայունանց, հիշեցեք զիս»:

«Դանդունց նով» կոչվող աղբյուրի սրբատաշ կամարի մեջտեղում գրված է. «Յիշատակ է աղբյուրս Մալունց տեր Բաղդասարի որդի ուստա Օհանին»: Կա նաեւ հիշատակություն այն մասին, որ աղբյուրը երկու անգամ վերանորոգվել է, մեկ՝ 1819թ. ուստա Օհանի թոռան կողմից, մեկ էլ 1961թ. հայտնի բժիշկ Աշոտ Գյուլ-

խայանի կողմից: Յին Խնճորեսկում այսպիսի աղբյուրների թիվը մի քանի տասնյակի է հասնում: Մարդիկ կառուցել են, հանուրի համար իրենց միջոցներն ու հնարավորությունները չեն խնայել, որ իրենց գործերով անմոռաց մնան, որ իրենց լուսահոգի անցավորների շիրիմներին սերունդները մոռնա վառեն:

Եվ հազար անգամ փառք Աստծո, որ փառապանծ նախնիների նվիրական ավանդույթներն այսօր շարունակվում են:

ԱՐԿԱՐԻ ՃԱՏՈՒՅԱՆ

